

15. 1. 1969

727 Česká mše vánoční

Pod tímto ne zcela přesným názvem uvádí ostravské Divadlo Petra Bezruče vánoční hru, kterou „podle motivů lidových her česko-moravských a se vzpomínkou na osud nešťastného muzikanta Jana Jakuba Ryby“ napsal Milan Calábek. Již k vánočním 1967 se objevily na našich jevištích dvě jiné vánoční hry, čerpající z obdobných zdrojů. Byla to „Komedie o hvězdě“ Jana Kopeckého z oblasti podkrkonošské a „Vánoční hra“ Jaroslava Bařinky, která zpracovává lidové hry valašské. Calábekova Česká mše vánoční se od nich v mnohem liší. Není rekonstrukcí ani pokusem o autentický lidový text. Převzaté prvky a motivy jsou pouhým materiálem autorské kompozice. Autorský podíl je zvýrazněn i tím, jaké místo ve hře zaujímá osobnost skladatele Jana Jakuba Ryby. S tím souvisí i postavení herců inscenace. Postavy vánočního mystéria co chvíli vypadávají ze svých biblických rolí a objevují se před divákem jako soukromé osoby s vlastními vztahy a starostmi. Tímto divadlem na divadle se úloha lidu zdvojuje: vystupuje jednak ve své civilní podobě, jednak v představení vánoční hry, která jakožto lidový výtvar je prostoupena ideály svobody, pravdy a spravedlnosti, a tak bez dalších aktualizací může přecházet z času do času, pokaždé s novou náležitostí.

Lidové vánoční hry bývaly na prvním místě oslavou zrození a života, prvky dramatické a tragické byly tímto slavnostním a radostným laděním odsouvány do pozadí. Z toho důvodu jsou také v české tradici často vynechány nebo velmi zestručně-

ny výjev s Herodesem a zvláště vraždění nevinátek. U Calábekovy kompozice je tomu jinak. Předvádí úplný cyklus vánočních her, totiž hru pastýřskou, třikrálovou i o Herodesovi. Vražděním nevinátek Česká mše vánoční vrcholí a končí. S tímto závěrem splývá jak tragický osobní osud Rybův, tak i úděl národa.

V režii P. Hradila je inscenace imaginativní, mnohohlase rozpoutané, často drsné divadlo. Má přesný rytmus nesený hlavně některými hereckými výkony. Je to především B. Čvančara v roli Jana Jakuba Ryby. V krátkých ostrých srážkách se správcem (O. Janda) a s knězem (J. Zach) jsou rychle navozovány základní vztahy, v nichž se děj odehrává. Stejně tak spoluvytvářejí rytmus a ostře rysují vztahy postavy výstupy Čvančarova Ryby s oběma hlavními ženskými postavami, Magdaleny B. Meierové a Martou J. Postlerové. Drsnou, mírně komickou notu dávají inscenaci čtyři venkovští chasníci se jmény evangelistů, Matouš, Marek, Lukáš a Jan. Odlišní od obvyklého podání jsou také čerti. Nejsou to dobří, sousedští komikové lidového jeviště, kteří nakonec dostanou za vyučenu; tihle dva jsou mazaní, prohnaní, nebezpeční a nakonec dosáhnou svého.

Triumf českého lidového divadla byl už konstatován a diváckým zájmem nezvratně prokázán. Dnes lze dodat, že nešlo o módní vlnu, ale o jev hlubší. Divácký zájem trvá a dokazuje, že lidé si našli v dědictví lidového divadla takové vidění a chápání světa, které jim umožňuje pochopit i jejich vlastní místo v něm. Původní a osobitá kreaace Calábekova svědčí o tom, že také pro současné divadelní tvůrce je to inspirace hluboká a trvalá.

Jaroslava SUCHOMELOVA

VÝSTŘÍŽEK Z ČASOPISU

Rudé právo, Praha

10. 1. 1969

KULTURA

7 DIVADLE PETRA BEZRUČE

ČESKÁ MŠE VÁNOČNÍ

ČESKOU MŠI VÁNOČNÍ od Milana Calábka uvedlo poprvé ostravské Divadlo Petra Bezruče. Jak už napovídá titul, týká se Jana Jakuba Ryby. Kراتičké zlomky z jeho života však tvoří pouze rámeček divadla na divadle — lidové vánoční hry. Říkám-li, že jde o zlomky ze života tohoto českého kantora, obrozence, hudebního skladatele, nejsem vlastně dost přesná. Spíš by se dalo říci, že jsou to naprosto volně a s velkou dávkou autor-ské svobody použité motivy až apokryfního charakteru.

Místní kněz a zámecký správce nemají Rybu rádi pro jeho vlastenectví a buditelskou činnost. Protože Rybova Pastorální mše je psána česky, nepovolí kněz, aby byla v kostele provedena. Ryba se rozhodne místo ní nastudovat lidovou vánoční hru, kterou předvádí před knězem a správcem. Těm je pochopitelně solí v očích. Míra hříchů vlastence a přílišného pozemšťana Jana Jakuba je dovršena: během hry vtrhne do vesnice vojsko povoláné správcem, obsadí ji a čeká jen na konec lidového představení, aby pak odbojného učitele zatkl. Ten při svém posledním výstupu — ve vánoční hře hraje Josefa — klesá mrtev k zemi. Svou českou Pastorální mši nikdy neslyšel.

Onou apokryfickou básnickou licencí je jak chvilu Rybovy smrti, tak asi i lyrický, opojně milostný motiv jeho lásky k Magdaleně. Touto cestou se autorovi podařilo přesně vyjádřit Rybův lidský i občanský charakter i útlak a protivenství, jimž byl v životě skutečně pro svůj nesmlouvavý postoj vystaven a jimiž byl dohnán až k sebevraždě. Podat toto svědectví byl také autorův záměr. Hra se stala oslavou charakterního člověka-umělce i tvořivosti lidu, ze kterého vzešel a který posiloval.

Ve hře se objevuje zajímavý motiv: ačkoli správce s provozováním hry nesouhlasí, hraje v ní Herodesa. Tedy ten, kdo v hloubi srdce hru odmítá, se na ní aktivně podílí, ale zákonitě mu případně nejnepsympatičtější role. Zdánlivá maličkost, spíše okrajová, ale pro mne měla, jako ostatně celá hra, hluboký smysl.

Víc než příjemným překvapením byla režie Pavla Hradila. Uvážíme-li, že je to teprve jeho druhá samostatná jevištní práce, pak je skutečně obdivuhodné, s jakou jistotou drží tempo inscenace, jak přesně odstiňuje rytmus scén, jak vzácně ostře je dokáže pointovat — i když tady mu hodně pomohl i text. Vynikající byla scéna vraždění nevíniátek. Sugestivní působivostí dosáhl stupňování tempa i zvuku: zdánlivě neorganizované, ale přesně orchestrované směsi nářku matek, židovských žalozpěvů, klapotu klapáček, tupých dřevěných úderů a temného bítí kovu o kov... Bolest, hrůza, úzkost a pod tím vším vzdouvající se vlna vzdoru a odporu. Byl to vrchol představení, který strhl.

O souboru, který jsem bohužel viděla poprvé, se těžko píše. Velmi mne zaujala Blanka Meřerová, odstiňující citlivě žhavou vroucnost a milostnost Rybovy milenky Magdaleny od líbezné něhy a pokory Marilny z vánoční hry. Litovala jsem, že autor hudby Zd. Pololánik netěžil právě z tvorby Jana Jakuba Ryby, tím spíš, že právě na vánoční tematiku je tak bohatá. Místo toho — zřejmě v souhlase s autorem hry — použil už téměř tradičně básnický i hudebně nádhernou Michnovu ukolébavku Chtíc aby spal... Musím se také zmínit o citlivě a čistě zpívajícím dětském sboru ZDŠ Matiční 5.

Ostravská Česká mše vánoční je určena především mladým divákům, ale nejen těm. Stojí za shlédnutí a bude jistě z mnoha důvodů dlouho vyprodána.

LUDMILA KOPÁČOVÁ

VÝŠTRÍŽEK Z ČASOPISU

Lidová demokracie, Praha

- 7. 1. 1969

LIDOVÁ DEMOKRACIE

Legenda o světě lásky, krutosti a smrti

Calábkova Česká mše vánoční v ostravském divadle

V poslední době našla naše divadla nový inspirační zdroj v lidové dramatičce barokního období, jejíž kouzlo objevil pro moderní umění svého času E. F. Burian. Přestože jde o hry s náměty výhradně náboženskými (vánoční či velikonoční), stalo se jejich uvedení po intermezzu nedorozumění a diskusí pozitivním, takřka politickým činem. Tomuto typu divadla ostatně šlo vždy spíše než o Boha o člověka: do biblických příběhů jako by lidstvo vložilo odvěkou naději na svou nesmrtelnost, své seznávací domění a zamyšlení nad kořeny a smyslem vlastní existence.

Po Komedii o umučení a Komedii o hvězdě prof. Jana Kopecského a Bařinkové valašském pásmu Vánoční hra o narození Krista Pána měla na scéně ostravského divadla Petra Bezruče československou premiéru hra zdejšího dramaturga Milana Calábka ČESKÁ MŠE VÁNOČNÍ.

Calábkův text, vznikající téměř paralelně s bádáním J. Kopecského, liší se od jeho citlivých rekonstrukcí už tím, že jde o původní hru. Jejím podkladem jsou některé události ze života vesnického kantora a známého hudebního skladatele Jakuba Jana Ryby. Tento pohříchu jen letmo naskicovaný první plán, který jedná o konflikty reálných postav, končí Rybovou smrtí, dostatečně nemotivuje, spájí se s příběhem vánočního mystéria, hraného vesničany na zámku před autorsky matnými postavami správce a faráře. Textovou část oné druhé roviny získal M. Calábek kontaminací řady lidových scénických zlomků nejen z rozličných etnických a tedy i nářečních oblastí Čech a Moravy od Podkrkonoší po Valašsko, nýbrž i z různých období a nestejně sociální proveniencí.

B. Čvančara a M. Melerová

Základní biblické schéma je však obohaceno a oživeno řadou vedlejších apokryfních motivů a reálií z našeho prostředí. Tak např. Herodes, představovaný týmhž hercem jako správce, je traktován jako pijan a zhýralec, jedním z průběžných motivů je nářek tyranů Židů, aktualizovány jsou scény vojenské s přípojenou popravou setníka odmítnuvšího vraždit děti apod. I když by tato otázka vyžadovala detailní studium textu, leží po našem soudu již zde, ve stadiu dramaturgické práce nad předlohou, hlavní sporné momenty bezručovského představení. Dramatikův mnohověstevný záměr plus náročný princip dramatické montáže vyžadoval by totiž přesnější ujasnění základního cíle inscenace i důslednější autorskou kázeň a kritičnost při volbě a kompozici různorodých torz vánočních legend.

Autorem inscenace (je dílem tvůrčího týmu režiséra Pavla Hradilla, hudebního skladatele Zdeňka Pololánka, dirigenta Josefa Staňka a choreografky Julie Jastržemské) nešlo ovšem o dokumentární historismus, ba ani o logickou přímočarost příběhu; chtěli využít působivé nalivky lidové tvorby k vytvoření jakési scénické balady, v níž si mohou dovolit asociální řazení situací a úmyslnou mnohoznačnost jejich interpretace. Tím zároveň žádají inscenátoři od diváka nejen maximální soustředění a rychlou orientaci v postavách,

ale i jeho schopnost vcítit se do jevištní koncepce natolik, aby dešifroval a vychutnával jak postupy scénické básně a napětí mezi oficiálním a lidovým traktováním biblického příběhu, tak i prolínáním jednotlivých dějových rovin, aby tedy divák vnímal dění na jevišti nejen srdcem, ale i rozumem. Originalita Calábkovy hry je mimo jiné právě v zajímavé aplikaci principu „divadla na divadle“, bohužel ne zcela ujasněné a dotažené.

Calábkova a Hradilova Mše se samozřejmě odehrává v jisté společenské situaci a reaguje na ni po svém — ne publicistickou přímočarostí předchozí Těžké Barbory, nýbrž zprostředkovaněji a také hlouběji. Dává obecenstvu pocíťt nezdolateinou a přetrvávající duchovní sílu národní tradice, výmluvně exponuje barokně vypjaté obrazy zvláste u útluaku mocných a ztotožňuje Mesiáše s příchodem věku svobody a spravedlnosti.

Na cestě za vnitřní stylovou jednotou, smyslem pro míru a tektoniku celku došel režisér dále než dramatik. Hradilovu promyšlenému představení, prozrazujícímu inspiraci radokovskou, slouží autorský scénář jako podklad k rozehrání „divadla světa“. Hradil mu tu a tam ponechal šťastný naturalismus, dokázal jej vyvážit vroucí citovostí a našel rovnováhu mezi mytickými a ryze současnými prvky příběhu. (vz)

Práce, Ostrava
25. VI. 1969

4
Každým rokem pořádá International Theatre Institution (ITI) v hlavním městě některého státu Mezinárodní festival tvorby mladých režisérů. Letos se uskutečnil od 15. do 22. června v hlavním městě Rumunska Bukurešti a měl silnou mezinárodní konkurenci divadel a mladých režisérů. Publikum tvořili výhradně vybrání odborníci 10členné delegace téměř ze všech států světa. Mezi účastníky byli tak vzhlasní divadelníci jako Mac Sullivan, divadelní ředitel z Broadwaye, hlavní ředitel Bienale v Benátkách pan Dorigo, Arnold Wesker z Anglie, Henry Poplin z USA, prezident ITA pan Brunies ze Švédska a další významní režiséři, ředitelé a divadelní publicisté.

Naše ministerstvo školství a kultury dostalo do Bukurešti pozvání pro jeho jediné divadlo. K této mezinárodní přehlídce bylo jím vybráno ve světě neznámé ostravské Divadlo Petra Bezruče, které je do Bukurešti jako vyložený outsider.

Po předchozím vystoupení amerického divadla Alana Schneidera z Kansasu a sovětského divadla Sovremenik, které inscenovalo Rozovův „Abiturientský večerek“, uvedlo ostravské DPB v Caragialeho Národním divadle v Bukurešti svou špičkovou inscenaci „Českou mši“, jejímž autorem je mladý dramaturg divadla Milan Calábek a inscenovanou mladým režisérem Pavlem Hradilem. Vystoupení neznámých ostravských bezručovců mělo pro vybrané mezinárodní publikum přímo šokující účinek.

Úspěch byl tak zcela mimořádný, že kromě téměř 10minutových nadšených ovací s voláním bravó po skončení představení v divadle, byli vítáni ostravští umělci nadšeným potleskem znovu, když se objevili na sympoziu, nebo přišli do hotelu, nebo na večeři do restaurace.

„Rozuměl jsem vám srdcem“, prohlásil dojatý broadwayský divadelní ředitel Mac Sullivan. Toto ohodnocení zkušeného praktika je zvlášť lichotivé, uvážíme-li, že se hrálo bez sluchátkového zařízení, obsah „České mše“ byl na programech přeložen jen do angličtiny a francouzštiny. Ihned po představení, ještě dříve než vyšly pohotové, odborně fundované novinářské recenze, hýčklí jen samými

Vavříny bezručovců v Bukurešti

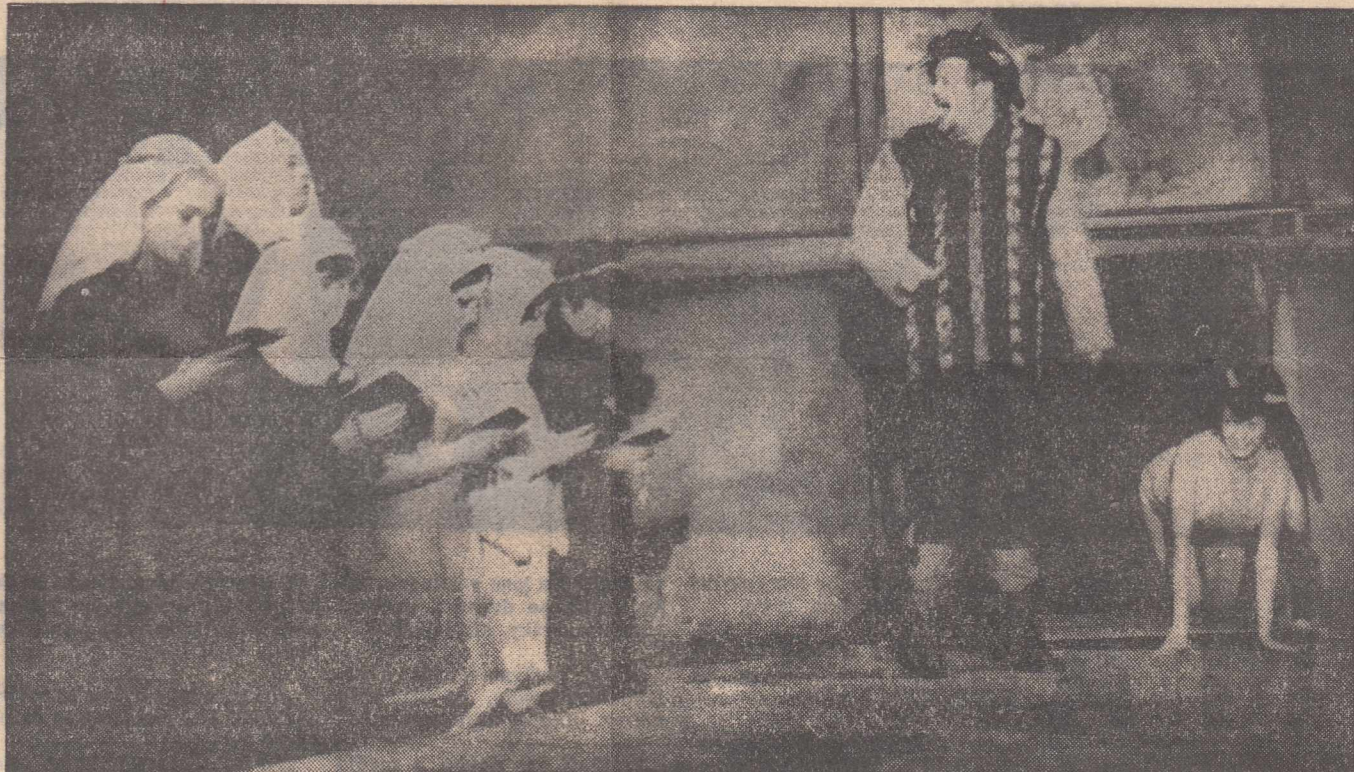
superlativy, dostalo se bezručovcům mnoha lichotivých pozvání uvést „Českou mši“ v Istanbulu, některých městech NSR, v Oslo a Kodani. Přítomný hlavní ředitel Bienale v Benátkách pan Dorigo projednal ihned za účasti zástupců našeho ministerstva školství a kultury i všechny podmínky zájezdu na letošní Mezinárodní divadelní festival v Benátkách a tak i hned po prázdninách, již v září odjedou bezručovci do slunné Itálie opět s Calábkovou „Českou mši“.

Toto konkrétní pozvání je významným pro celé čs. divadelnictví, ale současně znamenitou propagací Ostravy, jejíž mladý herecký soubor, ale především hlavní mladí tvůrci, autor Milan Calábek a režisér Pavel Hradil, dosáhl tak významného mezinárodního úspěchu. V této souvislosti je třeba vyslovit přání, aby tyto talentovaní a nadějní mladí divadelníci nepodlehli ihned lákadlům a svodům jiných divadel a rozvíjeli své tvůrčí síly nadále v Ostravě, a to nejenom k svému prospěchu, ale především k prospěchu ostravského divadelnictví a v neposlední řadě tak výrazně přispěli k zkvalitnění dramaturgického plánu i umělecké úrovni své mateřské scény — Divadla Petra Bezruče

VÁCLAV ŠKAPA

21. XII. 1968

4

Ze včerejší premiéry bezručovců — upravo Milan Sova (Ponukač) a Věra Janků (Malý čert).

Mše za člověka

Prožil jsem v minulých letech v hledištích severomoravských divadel málo takových chvil, jako včera v Divadle Petra Bezruče. Milanu Calábkovci musí jeho vstup na jeviště závidět i autoři mnohem zkušenější a zvuknějšího jména. V „České mši vánoční“ diváky doslova omámlilo to, co se z našich jeviští namnoze vytratilo — poezie, vlastenectví, cit a upřímnost v čisté krystalické podobě.

Více než dvouhodinová podívaná v nejlepším slova smyslu čerpá z české, a hlavně moravské lidové tvorby; navíc pak poeticky a filosoficky promlouvá autor i ve druhé rovině příběhu — osudu Jana Jakuba. Hra má být „vzpomínkou na osud nešťastného muzikanta Jana Jakuba Ryby“.

Premiérové představení se mi zdálo vyrovnané ve všech svých složkách. Pololánikova hudba byla jedním z jednotlicích prvků, Melenova nápaditá výprava dávala možnosti plynulého toku představení a v souhře s Hradilovou režii pak i základ pro nejednu vtipnou hereckou akci. A z Hradilovy režie, zatím snad nejlepší za jeho působení na scéně Divadla P. Bezruče, bych rád vyzvedl aspoň jedinou scénu — Vražední neviňátek. To byl zcela nezvyklý útok na diváka: polyfonie herec-

V Č E R A
v divadle

kých akcí prudce dynamizovaná v jednání i zvukové složce, vrcholící výkřikem ticha.

A jestliže se na včerejším představení objevily slzy, není třeba se za ně stydět. Vytryskly z opravdového dojetí, stejně jako byl upřímný smích a potlesk na otevřené scéně při scénách barvitě připomínajících dny nedávno minulé.

Myslím, že bude třeba ještě trochu déle rovnat dojmy z inscenace, sledovat její vývoj i v hereckých výkonech, vracet se k tomu představení. Neboť to bylo po delší době na ostravském jevišti opět velké divadlo, umělecký čin.

JIRI JEZEK

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘIŽKOVÁ SLUŽBA

Praha 2 - Vyšehrad. K rotundě 8/82 - tel. 544-778

VÝSTŘIŽEK Z ČASOPISU

Svobodné slovo, Brno

= 7 I. 1969

Česká mše vánoční na jevišti

~~AZ~~ za polovinu ledna hrají skoro denně v Divadle P. Bezruč v Ostravě hru M. Galábka Česká mše vánoční, která měla premiéru již před vánocemi. Hlavní postavou je známý autor této mše J. J. Ryba, avšak převahu představení tvoří mystérium betlémské, tentokrát rekonstruované podle neznámých a folkloristicky neobvyklých vánočních lidových her česko-moravských. Zdá se, že připomenutí Rybova osudu bylo dosti neorganicky spojeno s vánočním mystériem a ani hudba Z. Pololánika vyjma vánočních zpěvů dětí Rybovu hudbu nepřipomněla. Zato provádění vlastních scén mystéria (jež tvoří 9/10 představení) bylo herecky vynikající a režii P. Hradila přísluší hlavní pochvala. Také upoutalo avantgardní vyřešení scény (M. Melena) s kruchtou v pozadí a na ní s orchestrem, dětským sborem a dirigentem (J. Staněk i. h.), cílem obráceným k publiku. Z hereckých výkonů zvláště zaujala čtveřice O. Prajzner, M. Středa, A. Postler, J. Odl, dále V. Janků, M. Sova a O. Janda.

Kultura

Legenda

7 o lidském osudu

Po textově čistém a jednotném zpracování barokních lidových her o životě a utrpení Krista Pána dala se předpokládat řada ochotných upravitelů, které oslnila objevená studnice námětů. Jenže, co si mohl dovolit Jan Kopecký, suverénně ovládající materiál a přístupující k němu s básnickou intuicí a vědním filozofa, méně již se mohou opovážit četní epigoni. Myslím, že Milan Calábek, zpracovávající po svém směsku lidových vánočních legend, měl být především kritičtější a uvážlivější při jejich volbě. Zejména, když své jevištní dvojpásmo nazval „Česká mše vánoční“. Hru uvedlo Divadlo Petra Bezruče, režii měl Pavel Hradil a scénu, prostou a výraznou, s kostýmy působivými, jako by vypadly z naivních barokních dřevorytů a barevných mědirytin, navrhl M. Melena. Hudbu na dané motivy a v jejich duchu složil Z. Pololánik. Pohybové kreace byly prací J. Jastřembské, sbor a hudbu řídil J. Staněk, zpíval dětský sbor ZDŠ Matiční, vedený R. Stehlikem.

Myslím ovšem, že duchovními otci tohoto pásma, spájejícího některé okolnosti ze života barokního skladatele Jakuba Jana Ryby, tvůrce významného díla barokní hudby, s lidovými scénami, vytvářenými na motivy vánočních legend, nejsou ani tak ony dokumenty bohaté lidové básnivosti, jako spíše jiní inspiřátoři. Především osobnost režiséra A. Radoka, který tak znamenitě dovede předvést jevištním aranžmá složitost rozvojení životního pocitu, a J. Topol, který ji úspěšně dokládá svým osobitým dramatickým tvarem.

Tady jsme opět u základního problému. Co přejímat ze zápisů barokních lidových textů. To nelze jen tak, bez nesmírné vnitřní kázně, a dodejme i duchovního souznění. Režijní práce neutlumila naturalismus předlohy. Přesto u hlavních postav dokázala přitlumit jejich přílišnou proklamativnost a vést je linií legendy vánočního času. Z hereckých výkonů — jednotliví představitelé hráli i dvě, tři role — projevem čisté sentimentality, krystalizace lidských citů, jaká je, pochopitelně, základem postavy, bylo oduševnělé pojetí dvojrole Magdaleny — Marie, kterou hrála Blanka Meierová. Dala své Marii tklivou něhu, tolik známou z prostých lidových devocionálií, stejně jako obdářila svou Magdalenu přemáhající bezradností, s níž kajnice přemáhá svou vitalitu. Josef a současně Jakub Jan Bohuslava Čvančary svým zjevem, pochopitelně, se vymykal z vžitých představ Kristova obstarožního pěstouna, jestliže současně měl být ztotožněn s prokletím kantorské muzikantské a lidské posedlosti, nachá-

zející své vykoupení ve smrti. Její příčiny realistická část vánočního mystéria dostatečně nemotivovala, režie nezdůraznila. Přes občasné vybočení do hrmotného naturalismu, podáním i akcí vynikající byli hýbatelé scénického života, představitelé pokušení, ovládacího svět. Ponukače hrál Milan Sova, malého čerta Věra Janků. Zejména ta dala výstupům dvojice vervnost — místy až na úkor srozumitelnosti své spádne a dryáčnické výřečnosti. Třeba zdůraznit také obě postavy židovské; hráli je J. Čeporan a J. Haukvic, který svého Majíra zvlášť působitě prokreslil.

MILAN RUSINSKÝ

Roli Marie v České mši vánoční, kterou uvedlo v pátek večer poprvé Divadlo Petra Bezruče v Ostravě, vytvořila Blanka Meierová, jak ji zobrazuje snímek Oty Zábranského.

Česká mše vánoční v Ostravě

DIVADELNÍ NOVINY, PRAHA, 15. 1. 1969

Když jsem jela do ostravského Divadla Petra Bezruče na představení, které nese název Česká mše vánoční, byla jsem připravena na to, že uvidím opět jednu z rekonstrukcí starých lidových divadelních textů, které vstoupily v oblibu po brněnském uvedení Komedie o umučení a slavném vzkříšení Pána Spasitele našeho Ježíše Krista (v sezóně 1965—66); po bouřlivém ohlasu se hra rozletěla úspěšně po českých divadlech, po ní přišly další objevy z lidové literární pokladnice. U České mše vánoční však nejde o pietní, láskyplnou restaurátorskou práci, z níž se zrodily všechny tři divadelní texty Jana Kopeckého, ale o zcela umělý tvar, který pouze pracuje s některými motivy, prvky, citacemi a především základními situacemi vánočních lidových — českých a zejména moravských textů o narození Ježíšově —, které jsou komponovány v jeden celek postavou a názvem nešťastného osudu českého osvětleného kantora, skladatele a buditele z konce osmnáctého a počátku devatenáctého století Jana Jakuba Ryby, jež dohnalo nepochopení a konflikty s tehdejší mocí a morálkou nakonec k sebevraždě.

Na jevišti se odehrává konečně povolené představení hry se zpěvy o narození Ježíška autora Jana Jakuba, v níž současně účinkují všichni — s jedinou výjimkou kněze, — hlavní aktéři jeho nešťastného osudu: žena, milenka, místní správce. Dějový tok staré legendy je přerušován v korespondujících situacích dialogy muzikanta s nimi. Konfrontací roviny jednoho lidského osudu (Jan Jakub je tu spíš symbolem všech těch, kteří od věků berou na sebe kříž strážní, ponižování a pronásledování za zápas o lidštější tvář zítřka) s dojímavě prostým, dávným křesťanským mýtem se uvolňuje prostor k jeho pozemštějšímu vyznění, příběh jednotlivce má možnost povznést se souvislostmi s ním k obecnějšímu významu. Říkám-li „má možnost“, pak tím chci říci, že ne všude tomu tak v inscenaci je, že ne všude bylo předsevzatého cíle dosaženo. Jsou místa, kdy divák zcela zapomíná na existenci prvé roviny, vnímá jen dějová fakta legendy a osud muzikanta se zdá být jen jejím nepodstatným rámcem.

V čem to je? Jistě už v kompozici textu. Cítila jsem místy nevyváženost obou rovin; porušuje rytmus představení. Nemohu, bohužel, snést konkrétní důkazy a musí zůstat jen u tvrzení, protože divadlo nemělo volný text, který by mi mohlo dát k dispozici. Je však i v režii Pavla Hradila, která má jinak velmi mnoho kladů: je stylově čistá, bohatá na režijní nápady v realizaci jednotlivých situací legendy (scéna popravu vrbáka, který se vzbouřil proti Herodesovu příkazu vraždění nevinátek apod.), tvořivě nakládá se skrovným počtem prostých rekvizit. Chybí tu však sdělně hereckými prostředky vypracované, neustále přítomné napětí mezi postavami prvé roviny — i když jsou v rolích hry o narození Ježíše —, výrazně zviditelněný jejich vztah k situacím „hry“. Stručně řečeno: stále propojení obou rovin. Za všech okolností, v každém okamžiku by tu měl být důsledně realizován původní pěkný autorský nápad a záměr zpochybnění, zda jde o jednu nebo druhou dějovou rovinu, či snad dokonce o něco ještě navíc — o vztah dnešních umělců k vlastní prožívané skutečnosti. Nejkonsekventnější ve směru autorova a režisérova snažení je herecký výkon Bohuslava Čvančary v roli Jana Jakuba a Josefa. V jeho vztahu k Marii — hraje ji Blanka Meierová — je neustále přítomná trocha něžného smutku z neuskutečnitelného milostného vztahu (rolí Marie hraje milenka Jana Jakuba); i v roli Josefa zůstává za jeho slovy a gesty sotva znatelné napětí skladatele a člověka, jak se v příštím okamžiku zachovájí mocní tehdejšího světa k jeho dlu, k jeho osobě; v občasném potočení herce k hledišti čteme němou otázku současníka, který jako by si chtěl ověřit tím prchavým pohledem, zda lidé v hledišti stejně trpí neměnitelností chodu lidských dějin, zda se s ní nesmířili.

Máme-li na závěr shrnout poznatky z ostravské inscenace, musíme ocenit autorský podnět, jenž je obsažen ve způsobu jevištního zpracování starých lidových textů, celkový dojem upřímné a prosté lidskosti, kterou vyznařují režijně nejlepší scény a výkon v hlavní roli. Nelze přejít bez povšimnutí ani velmi dobrou úroveň zpívaných partů, neboť přesahuje běžný standard činoherních souborů a stylově adekvátní hudbu Zdeňka Pololánika. Představení České mše vánoční, jejímž autorem je dramaturg Divadla Petra Bezruče Milan Calábek, je skutečně tvořivé, i když ne zcela dotvořené. Ale kolik inscenací — z toho velkého množství na našich jevištích — můžeme nazvat opravdu dovršenými?

ALENA STRÁNSKÁ

Ostravská Česká mše vánoční. Bohuslav Čvančara a Blanka Meierová

Snímek: F. Kraus

1. X. 1969

dne

Étos herecké tvorby zvítězil

Divadlo Petra Bezruče v Ostravě se zúčastnilo mezinárodní divadelní přehlídky — la Biennale v Benátkách. Požádali jsme o rozhovor dramaturga DPB Milana Calábka.

Jak se vlastně stalo, že se DPB zúčastnilo bienále? Nezačalo to v Bukurešti?

Ano, v Bukurešti. DPB se zúčastnilo symposia tvorby mladých režisérů. Měli jsme těžkou pozici. Před námi hráli Američané, po nás Rusové. Přesto jsme byli překvapeni ohlasem, který byl neuvěřitelný, ačkoliv v hledišti nesedělo normální publikum, ale divadelní odborníci z různých zemí. Hned po představení jsme dostali nabídky na zájezdy do Cařihradu, Německa, Norska. Nás zaujalo pozvání pana Vladimíra Doriga, který je ředitelem benátského divadelního festivalu. Přijali jsme a do Itálie jeli. Hráli jsme v Teatro la Fenice, v divadle pro téměř tři tisíce diváků. Je to obrovské, staré a nádherné divadlo s fantastickou akustikou. Každé představení je společenskou událostí. Před divadlem stojí gardy se zlatým třepením a se šavlemi, uvádějí s bílými rukavicemi. Veliká show. Je to teprve měsíc, co se do tohoto divadla smí bez smokingu. Je zde zvykem, že diváci během představení odcházejí a přicházejí, jdou se občerstvit, napít vína. Nic takového se na našem představení nedělo. — Kritikové byli překvapeni, jak obecnost seděla a vnímala bez vrtnění, nevyprávělo si dojmy. — Hned po představení byla беседа. Kritici nadšeně chválili režii Pavla Hradila, kromě toho bylo mnoho dotazů z obecnosti, které z velké části zůstalo sedět v hledišti.

Česká mše, jejímž jste autorem, měla tedy úspěch.

Kritici hlavně chválili režijní postupy Pavla Hradila, ale převládalo všeobecné nadšení a obdiv. Pan Dorigo vyjádřil přesvědčení, že se napřesrok opět uvídíme a chtěl vědět, co momentálně zkoušíme. A tak se hovořilo o Doktoru Faustovi, jehož premiéru jsme měli na počátku září. Pan Dorigo si už zapsal, kolik tam hraje lidí, druhý den jsme ještě přinesli fotografie — takže máme naději, že do Benátek opět pojedeme.

Přivezl jste si z Benátek podněty jako autor?

Vlastně na to nebyl během zájezdu čas. Teprve po skončení obou představení jsme si vyšli

na San Marko, pili jsme víno, trochu zpívali, užívali Benátek. Druhý den jsme přijeli do Verony a zastavili se ve zdejším nádherném chrámu San Anastasio. S Pavlem Hradilem jsme si na jednu řečli: Tohleto je prostor, ve kterém chceme dělat další hru. Tohle je ta dekorace, kterou hledáme už dva roky. Jinak to byl zájezd ryze divadelní, užitečný. Po oba dny přicházeli stále noví kritikové, museli jsme mluvit do rozhlasu, zúčastnili jsme se tiskové konference.

Co vlastně kritiky zaujalo na České mši nejvíce?

Mohu říci, že to byl především étos herecké tvorby.

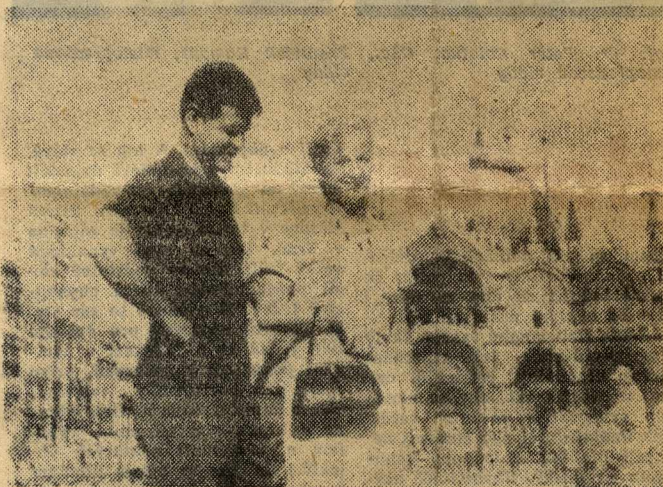
A jak vás hodnotila kritika jako autora?

To mohu dost těžko posoudit. Je u nás, bohužel, dost nešťastným zvykem, že kritiky se zabývají podrobnými rozbory hry, domnívám se zdaleka ne tak nutnými, a většinou jim uniká právě inscenační práce, to nezadržitelné, to, co by mělo být zachyceno.

Já sám nepíši divadelní hry, ale dělám scénáře. Naše práce s Pavlem Hradilem a výtvarníkem Duškem je práce týmová, kdy každý z nás zasahuje do textu, do výpravy, do režie. V podstatě naše inscenace má celou řadu složek, z nichž divadelnost je základním pojítkem, stejnou složkou je muzika, text, světlo, herecká práce atd. Rozhodující na tom všem je, co momentálně nejvíce působí. Nechceme dělat divadlo, které by pouze akademicky interpretovalo text do posledního písmene, nýbrž ze situací vytvářet inscenaci. Když jsme dělali Českou mši, vyšli jsme právě z těch základních situací. První situace, která nás vedla, byla situace vraždění nevíňátek, kdy ve velkém barokním sále pojíždějí dřevěné vozy. Druhá fáze nápadu — přes slamené věchy, představující děti, jde smrt s kosou, za kosou je velká řeka krve, která se zvedne a zaplaví celou scénu. Poslední fáze byla ta, kterou jsme uskutečnili. A tak je to skoro se všemi scénami. A až máme jasnou svou jevištní vizi, doplňujeme text a ostatní složky.

Úspěch České mše na bienále v Benátkách dokazuje určitý vzestup umělecké tvůrčí síly DPB. Přeji vám, aby vaše jevištní postupy, prostoupené kolektivní vůlí divadla, se brzy proměnily v divadelní styl, ve výraznost, jejíž hlas by nezanikl a našel své diváky.

Rozmlouval ZDENEK KRČMÁR

Benátská procházka Blanky Meierové a Bohuslava Čvančary...

FOTO: A. BOROVEC